

ERIK BETTEN
DIANA SPIEKHOUT

REDBAD

de legendarische koning

FRIES MUSEUM
NOORDBOEK

INHOUD

Voorwoord	6
De terugkeer van de koning	9
1 · De onsterfelijke koning	18
2 · De Noordzeekoning	30
3 · De verslagen koning	52
4 · De Friese koning	70
5 · De heidense koning	86
6 · De legendarische koning	106
Het lied van Redbad en Woden	132
Nawoord	138
Bruikleengevers	140
Beeldverwijzing	141
Fondsen en partners	143
Colofon	144

VOORWOORD

Rond het jaar 700 heerste koning Redbad over grote delen van wat nu het Nederlandse en Duitse Noordzeekustgebied is. Wie was hij? De historische figuur Redbad is weggevaagd door de tijd. De verhalen die we van hem kennen zijn op schrift gesteld door zijn vijanden, sterk gekleurd of pas eeuwen na zijn dood opgetekend. Sporadisch komt hij voor in schriftelijke bronnen, want de achte-eeuwse samenleving in deze contreien had geen schriftelijke maar een orale traditie. Redbads tijd was een van het lied, waarin heldenverhalen bezongen werden en in liedvorm overgingen op nieuwe generaties. De liederen zijn verstomd, slechts enkele flarden zijn bij toeval overgeleverd.

We zullen Redbad nooit echt leren kennen. Maar afgelopen jaren zijn we wel veel dichterbij hem gekomen dan we hadden durven dromen. Wetenschappers uit Nederland en Duitsland hebben, door de handen ineen te slaan en disciplines met elkaar te verbinden, verrassende inzichten verkregen over koning Redbad en zijn tijd. Het nieuwe onderzoek richtte zich onder meer op het historische landschap, op archeologische vondsten en op de doorwerking van het Friese recht in de vroegmiddeleeuwse samenleving. Het team van wetenschappers bestudeerde ook de

reikwijdte van het koningschap van Redbad en zijn felle strijd tegen de Franken en het oprukkend christendom.

De koning die uit dit nieuwe onderzoek oprijst, mag met recht 'legendarisch' genoemd worden. Een Noordzeeheerser wiens verhaal verteld moet worden. En dat doen we, met een grote tentoonstelling die vanaf 5 september 2026 in het Fries Museum in Leeuwarden te zien zal zijn en vanaf 20 maart 2027 in het Ostfriesisches Landesmuseum in Emden. Bij de tentoonstelling verschijnt dit boek, in zowel het Nederlands als het Duits. Het is niet wetenschappelijk van opzet, daarin voorziet de wetenschappelijke, *peer-reviewed* bundel die eind 2026 bij Uitgeverij Brepols zal verschijnen. Het is ook geen catalogus, al bevat het vele afbeeldingen van fascinerende objecten. Dit boek heeft een andere insteek, en heeft de bedoeling u mee te voeren naar de intrigerende wereld van Redbad. De auteurs van dit boek, Erik Betten (historicus, schrijver en dichter) en Diana Spiekhout (conservator Middeleeuwen en Terpencultuur bij het Fries Museum), schetsen op basis van de wetenschappelijke bundel een land van terpen, duinen en veenmoerassen en een samenleving waarin het Germaanse natuurgeloof een niet te onderschatten plek innam. Ze duiden

hoe het sacraal koningschap van Redbad tot uiting kwam en wat de invloed was van het Oudfrieze recht in Redbads rijk. En, ze laten u kennismaken met de vroegmiddeleeuwse liedcultuur.

Dit boek maakt deel uit van het grote tentoonstellings- en onderzoeksproject Redbad, dat gerealiseerd kon worden in het kader van het Interreg VI-programma Deutschland-Nederland. Het Fries Museum, de initiatiefnemer van dit project, werkte hiertoe samen met acht partners uit Nederland en Duitsland: het Ostfriesisches Landesmuseum Emden, de Ostfriesische Landschaft, Learning Hub Friesland, Onderwijsinstelling Firda, het Niedersächsisches Institut für historische Küstenforschung, Stichting Mythemakers, de Fryske Akademy en de Rijksuniversiteit Groningen. De intensieve samenwerking heeft

in de afgelopen jaren niet alleen veel nieuwe inzichten opgeleverd, maar ook geleid tot veel nieuwsgierigheid en wisselwerking tussen de Nederlandse en Duitse collega's. Veel dank gaat daarom uit naar alle betrokkenen van de partnerinstituten. Speciale vermelding verdient Diana Spiekhout, de 'geestelijk moeder' van het project REDBAD en de spil achter de tentoonstelling.

Het graf van Redbad is nooit gevonden. De legende gaat dat hij in een grafheuvel ligt te slapen, om ooit weer terug te keren. Voor wie daar niet op kan wachten, is er gelukkig dit boek. We wensen u veel leesplezier!

Eelco van der Lingen, directeur Fries Museum
Jasmin Alley, directeur Ostfriesisches
Landesmuseum Emden

RADBODUS ALDEGILLI REG. FILIUS POSTREMI IN PAGANISMO TRI-
 STORIUM REX. HOSTIS PIPINI CRASSI DISHERSTALLO ET FILII CAROLI
 MARTELLI PRINCIPUM FRANCIAE QUIBUS CUM ACRIUS VARIATA FORTUNA
 PUGNAVIT TANDEM A WOLFRAMO BAPTIZANDUS. OFFENSUS RESPONSO
 EIO. PEDEM ELAVACRO RETULIT. OBITO PAULO POST IN INFIDELITATE PER-
 SEVERANS A 734 IVT FLERIS COMPUTANTE EXALTIQ. FILIORUM ALD.
 NEPOTES HABUIT GAUDEEALDUM PRINC. RADBODUM DOMINUM FRIS. OCCIDIT. ITEM

De terugkeer van de koning

*'History became legend.
Legend became myth.'*

De echte J.R.R. Tolkien-liefhebber herkent deze woorden meteen. Het zijn de openingszinnen van Galadriel in de film *The Lord of the Rings: The Fellowship of the Ring*. Hoewel de tekst uiteraard fictief is, beschrijft hij treffend de situatie waar dit boek om draait: de legendarische status van koning Redbad. Een status waarin geschiedenis, legendes en sagen onlosmakelijk met elkaar verweven zijn rond een vorst die al meer dan dertien eeuwen geleden overleed. Hoewel de verhalen over deze koning door de eeuwen heen sterk uiteenlopen, kunnen we één ding met zekerheid stellen: Redbad heeft blijkbaar zo'n diepe indruk achtergelaten dat hij is blijven voortleven in het collectieve geheugen.

Het idee voor project REDBAD, waar dit boek onderdeel van is, ontstond enkele jaren geleden vanuit de wens een tentoonstelling over deze Friese koning te realiseren. Het moment daarvoor leek gunstig: rond het Redbadjaar 2019 waren er diverse publicaties over hem verschenen. Die hadden vaak een sterke nadruk op de historische context en in het bijzonder op Redbads relatie met de Franken.

Daarnaast is in de afgelopen twee decennia een groot aantal relevante archeologische, taalkundige en (rechts)historische studies verschenen. Die maakten het mogelijk vroeg-middeleeuws Frisia beter te duiden. Te denken valt aan publicaties van de Vereniging voor Terpenonderzoek, onderzoek van instituten uit het Nederlandse en Noord-Duitse kustgebied, en de bundels *Frisians and their North Sea Neighbours* (2017) en *Early Medieval Frisians* (2021), evenals de tweedelige in 2023 verschenen studie over Noord-Holland in het eerste

◀ Het oudst bekende schilderij van Redbad, uit de zeventiende eeuw. De tekst roemt hem als 'de laatste heidense koning der Friezen', die strijd voerde met de Franken en weigerde zich te laten dopen. De schilder is onbekend. Het schilderij is voor de tentoonstelling volledig gerestaureerd. Gemeente Medemblik

millennium. Daarmee kwamen steeds meer stukjes van de 'Redbadpuzzel' beschikbaar.

Om die puzzel verder aan te vullen, werd een samenwerking opgezet waarin onderzoekers uit verschillende disciplines en landen hun inzichten samenbrachten en met elkaar vergeleken. Het resultaat is een wetenschappelijke, *peer-reviewed* bundel onder leiding van dr. Han Nijdam van de Fryske Akademy, *Redbad, King of the Frisians, New Perspectives on Early Medieval Kingship in Frisia and the Development of a Coastal Identity*. Deze bestaat uit veertien omvangrijke hoofdstukken over uiteenlopende onderwerpen. De tekst is open access beschikbaar via Uitgeverij Brepols, en vormt het wetenschappelijke vertrekpunt voor het verhaal dat wij in de tentoonstelling en dit boek vertellen.

HERWAARDERING

De manier waarop wij de Friese, 'heidense' koning en zijn heerschappij interpreteren, zal ongetwijfeld niet door iedereen worden ondersteund. Zo blijft bijvoorbeeld de vraag wat voor type leider Redbad was onderwerp van discussie. Verschillende bijdragen in de bundel suggereren dat hij een overkoning

was van een uitgestrekt gebied dat was opgebouwd uit diverse netwerken met eigen leiders. Door strategisch koningschap – waarin diplomatie en strijd hand in hand gingen – wist hij deze leiders waarschijnlijk aan zich te binden in een 'verenigd koninkrijk Frisia'.

Absolute macht was daarbij vermoedelijk geen vanzelfsprekendheid. Het is dan ook goed denkbaar dat Redbad zich profileerde als een fysiek sterke en charismatische leider, die juist met die kwaliteiten andere machthebbers voor zich wist te winnen. En daarmee beschikte Redbad over een groot leger van bondgenoten dat een serieuze dreiging vormde voor de machtigste Frankische leiders van die tijd: Pepijn van Herstal en zijn opvolger Karel Martel.

Ook de omvang van zijn koninkrijk is inzet van historische discussie. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat doorslaggevend bewijs voor de begrenzing daarvan ontbreekt. Kijken we echter naar de huidige stand van kennis over migratie, de ontwikkeling van de Friese taal en de overlevering rond Redbad in het collectieve geheugen, dan zou het om een uitgestrekt gebied kunnen gaan. Op het hoogtepunt van Redbads macht kan het zelfs goed het geval zijn geweest dat de hele kuststrook vanaf ongeveer de Zeeuws-Belgische grens tot

◀ Dit unieke beeldje van een zittende mensfiguur op een troon komt uit de Deense koningsplek Lejre. Hierop zien we duidelijk de beeldtaal die gangbaar was in het voorchristelijke Noord- en West-Europa: een mensfiguur geflankeerd door twee vogels, in dit geval bovendien zittend op een troon. Onderzoekers vermoeden dat het hier gaat om de oppergod – in Denemarken Odin genoemd – met zijn twee hulpvogels.
ROMU-Lejre Museum

aan de Duits-Deense grens ertoe behoorde. Het rivierengebied rondom Utrecht, mogelijk zelfs Rhenen (Utrecht), had Redbad ook onder zijn macht weten te brengen.

Tot zover een pleidooi voor de herwaardering van de meest legendarische koning die Nederland en Noord-Duitsland hebben gekend. Want dat had Redbad wel nodig. De afgelopen 25 jaar is hij met name weggezet als marginaal figuur die vooral in de Hollandse kuststreek en het Utrechtse rivierengebied opereerde.

Het is dus tijd om Redbad te emanciperen. Dat is op zichzelf ironisch, want anno 2026 is het allerm minst in de mode om aandacht te schenken aan de zogenoemde grote-mannen-geschiedenis. Toch denken wij dat Redbads wereld tal van aanknopingspunten biedt om te reflecteren op de onze. Geschiedenis vertoont terugkerende patronen, telkens in een andere gedaante. Hoe bewuster wij ons zijn van die langetermijnprocessen, des te beter zijn wij in staat onze eigen tijd en keuzes te begrijpen.

Dat is minder vergezocht dan het misschien klinkt. Neem bijvoorbeeld de wolf, een wild dier dat na eeuwen van afwezigheid de afgelopen jaren weer poot op Duitse en Nederlandse bodem heeft gezet. Meteen laaide daarbij de discussie op: hoe bescherm je het vee? In vroegmiddeleeuws Frisia kende men daar al een oplossing voor, namelijk het inzetten van honden. Dat betekent niet dat we die aanpak een-op-een moeten overnemen. Wel plaatst deze informatie een hedendaags vraagstuk in een breder historisch perspectief.

De wolf is een relatief eenvoudig voorbeeld, maar door kennis te nemen van de wereld van Redbad kunnen ook complexere, actuele thema's worden aangesneden. Denk bijvoorbeeld aan beeldvorming en waterbeheer – onderwerpen die juist voor jongere generaties van groot belang zijn in een wereld waarin het steeds moeilijker wordt om informatie te beoordelen.

Die bronnenkritiek staat centraal bij de reconstructie van Redbads leven. Alle geschreven bronnen over hem zijn namelijk door niet-Friezen opgetekend, en altijd vanuit specifieke belangen en perspectieven. Door te begrijpen waarom iemand iets opschreef en met welk doel, kunnen we niet alleen Redbads wereld beter doorgronden, maar verscherpen we ook onze blik op onze eigen tijd. Hetzelfde geldt voor thema's als identiteit, geloof, omgang met de natuur en oorlog.

Door de afstand in tijd en de schaarste aan ondubbelzinnige bronnen blijft elke poging tot reconstructie van het eigen perspectief van de inwoners van Frisia rond 700 precies dat: een poging. Gezien het doel van dit boek – als tweeluik met de gelijknamige tentoonstelling – hebben we toch willen proberen die kloof met het verleden iets meer te overbruggen. Met dat doel zijn bij elk hoofdstuk korte en met nadruk fictieve stukjes proza en poëzie ingezet.

Om de jonge generaties te bereiken is ook een uitgebreid onderwijsprogramma ontwikkeld, gericht op educatieve uitwisseling. Daarnaast heeft Stichting Mythemakers een role-playing game ontworpen waarin zowel jongeren als mensen die moeite hebben om deel te nemen aan de samenleving zich kunnen onderdompelen in de wereld van Redbad.

SAMENWERKING

Net als in Redbads tijd was het nodig om krachten in Frisia te bundelen, zodat deze ideeën gerealiseerd konden worden. Het Fries Museum, de initiatiefnemer van dit project, deed dit samen met het Ostfriesisches Landesmuseum Emden, de Ostfriesische Landschaft, Learning Hub Friesland, Onderwijsinstelling Firda, Niedersächsisches Institut für historische Küstenforschung, Stichting Mythemakers, de Fryske Akademy en de Rijksuniversiteit Groningen.

Gelukkig zagen subsidiegevers deze potentie ook. Na het indienen van een aanvraag mocht project REDBAD worden uitgevoerd in het kader van het Interreg VI-programma Deutschland-Nederland. Het wordt mede gefinancierd door de Europese Unie, de provincies Fryslân en Groningen en de Niedersächsische Staatskanzlei.

We hebben ook nog een 'bonus' voor onze subsidiegever Interreg, die de Eems-Dollard-regio bestrijkt. In de zestiende eeuw schrijft

de Oost-Friese hoofdeling Eggerik Beninga in zijn *Chronica der Fresen* dat 'koninck Rebolt' een huis zou hebben gehad 'in de Oister-Emss an den Bant'. Daarmee wordt het inmiddels verspoelde eiland Bant bedoeld, in de monding van de Eems – precies in het hart van de Eems-Dollardregio. De vermelding maakt niet duidelijk waar Beninga deze informatie op baseerde. Toch zou de vermelding een historische kern kunnen bevatten.

Waar of niet: met de verbinding die Redbad anno 2026 teweeg heeft gebracht, staat deze koning binnen dit project opnieuw centraal in het Noord-Duitse en Nederlandse kustgebied. Mocht er ooit een moment komen waarop men een andere naam wil kiezen voor de Eems-Dollard regio, dan zouden wij daarom als optie de 'Redbad-regio' willen aandragen.

Dr. Diana Spiekhout

Conservator Middeleeuwen en Terpencultuur

Het eiland Bant op de kaart *Typus Frisiae Orientalis* van Ubbo Emmius uit 1586.

Niedersächsisches Landesarchiv - abteilung Aurich

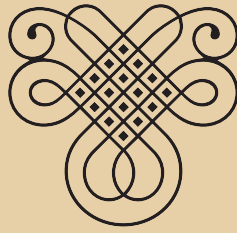

Engelstalige kaart van Frisia en deelgebieden in het jaar 700.
 Kaart door S. de Bruijn, G.J. de Langen en J.A. Mol, provincie
 Fyslân/Fryske Akademy (Versie 3.2 - mei 2026). Paleogeografische
 ondergrond naar Vos (2015) en Vos en Knol (2015), maar met
 aanvullingen en aanpassingen

INTERMEZZO

De volgepakte hal valt stil als de blinde zanger de snaren van zijn harp aanslaat. Ook de laatste luidruchtige krijger krijgt een por, want iedereen wil deze Bernlef horen zingen. En dan het liefste over de daden van de oude Friese koningen; Finn Folcwalda, Aldgisl, en natuurlijk Redbad, de laatste overkoning, over wie zoveel verhalen de ronde doen. Een gewijde stilte daalt neer over het gezelschap, terwijl het vuur in de haard de gouden en zilveren sieraden en wapens van de aanwezigen laat blinken. De zanger wacht nog even, bouwt de spanning op en zet dan in, met de betoverende cadans die de luisteraars zo waarderen:

Hoor het lied van de daden van Redbad,
de koning der Friezen, die Franken liet beven.
Hoor hoe hij heerste op terpen en duinen,
het water bewaakte, het heilige land.
Hoor hoe zijn leven en daden weerklinken,
een gevecht van goud die zijn volgers beloont
wanneer ze hem steunen in bittere strijd.
Een koning die trouw blijft aan oude gebruiken,
de voorouders volgt en de offers niet schuwt.
En hoor hoe die koning na jaren van wachten
zijn wraak op Pepijn en zijn Franken kon nemen
en alziende Woden verkoos boven Christus ...

REDBAD

de onsterfelijke koning

In 2004 organiseerde de Friese studentenvereniging Bernlef de verkiezing van de beroemdste Fries aller tijden. Duizenden mensen brachten hun stem uit bij de Groninger studentenclub, die handig de pers had weten te halen met zijn initiatief. De beroemdste Fries bleek niet voetballer Abe Lenstra, planetariumbouwer Eise Eisinga of politicus en dichter Piter Jelles Troelstra. Nee, ze werden stuk voor stuk verslagen door een Friese koning uit de zevende eeuw: Redbad.¹

Die uitslag was een verrassing, want wat weten we nu eigenlijk over deze koning? Niet veel. En al helemaal niet als je het strikt bij de feiten wilt houden. Maar over een paar van die feiten zijn de historici het wel eens.

Redbad werd in de tweede helft van de zevende eeuw geboren en was een Fries. Hij moet in elk geval al in het jaar 688 aan de

macht zijn geweest, en rond 695 leverde hij een of meerdere slagen met de Frankische leider Pepijn II bij Dorestad, waar nu Wijk bij Duurstede ligt. Redbad verloor die strijd, maar niet zijn positie als Fries koning. En hij bleef machtig genoeg om te verhinderen dat christelijke missionarissen serieus voet aan de grond kregen. Behalve dan in de delen van Frisia waar Pepijn voortaan de dienst uitmaakte, zoals in Utrecht. Rond 711 liet Redbad zijn dochter trouwen met een zoon van dezelfde Pepijn. En toen Pepijn stierf, reageerde Redbad handig op de machtsstrijd die tussen de Franken ontstond. Hij heroverde zijn oude positie en deed een poging om zijn macht nog verder uit te breiden. Zo versloeg hij in 716 de beroemde Frankische krijgsheer Karel Martel en bedreigde met zijn leger zelfs Keulen. Daar werd hij met een deel van de Frankische schatkist afgekocht.

Het rivierengebied rond Dorestad kwam onder Redbads leiding weer in Friese handen. In 719 stierf hij een natuurlijke dood, na een jarenlange ziekte. Ondanks herhaalde pogingen door christelijke missionarissen om hem

¹ In dit boek gebruiken we de naam Redbad, de naam waaronder hij tegenwoordig in de Friese taal bekendstaat. In de bronnen komt hij echter voor met verschillende spellingen, zoals Radboud of Radbod. Wij hebben ervoor gekozen de recente Friese spelling te gebruiken.